

16. YÜZYIL DİVAN ŞAİRLERİNDEN TATAVLALI MAHREMÎ VE ŞÛTÜR-NÂMESİ

Mahremî of Tatavla, a Sixteenth-Century Divan Poet, and his Şütür-nâme

Mahremî de Tatavla, Poète de Seizième Siècle et Son Şütür-nâme

Yard. Doç. Dr. Şener DEMİREL*

ÖZET

Türk Edebiyatındaki hikâye geleneği, oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Klâsik Türk edebiyatında daha çok manzum/mesnevi nazım şekliyle yazılan hikâyeler, zaman zaman kimi sanatçılar tarafından nazım-nesir bir şekilde de kaleme alınmıştır. Bu tür eserlerden biri de 16. yüzyıl şairlerinden Tatavlı Mahremî tarafından yazılan “Şütür-nâme” adlı eserdir. Bu makalede adı geçen eserin yeni yazıya çevirisi ve incelemesi yapılmıştır.

Şütür-nâme, Baba Şütür adındaki bir devenin başından geçenlerin alegorik bir şekilde anlatıldığı eserdir. Eserde Baba Şütür vasfında okuyucuya bir takım mesajlar verilmiştir. Metindeki hikâyelerin arasına serpiştirilen Farsça şiirler, özellikle deve ile ilgili benzetme ve deyimler dikkat çekici derecede yerli yerinde kullanılmıştır. Bu arada dil ve üslûp üzerine yapılan değerlendirmede Şütür-nâme'nin sade nesrin güzel örneklerinden biri olduğunu da belirtmek gerekir.

Anahtar Kelimeler

Tatavlı Mahremî, Şütür-nâme, hikâye.

ABSTRACT

The story tradition of Turkish literature has quite a long history. In Classical Turkish literature, stories were mostly written in verse, using the *mesnevi* pattern, but occasionally some artists used prose. One of the works written in prose is the *Şütür-nâme* by Mahremî, a 16th-century poet. This article contains a transliteration and study of this work.

Şütür-nâme is a work in which the adventures of an old person named Father Şütür are recounted in an allegorical way. The work is used to convey certain messages to the reader via the person of Father Şütür. Persian poems scattered among the stories in the text and especially similes and idioms about the camel are used in strikingly appropriate places. Besides, when we evaluate the language and style we can state that *Şütür-nâme* is one of the good examples of simple prose.

Key Words

Mahremî, *Şütür-nâme*, story.

AMAÇ

Bu makalenin amacı 16. yüzyıl şairlerinden Mahremî'nin Şütür-nâme adlı alegorik eserini bilim dünyasına tanıtmak ve sanatçının sadece şiirde değil aynı zamanda nesirde de yetenekli olduğunu ortaya koymaktır.

KAPSAM

Makalenin kapsamı Mahremî'nin hayatı, edebî kişiliği, eserleri; Klâsik Türk edebiyatındaki mensur hikâye geleneği; Şütür-nâme'nin muhteva, dil-üslûp açısından değerlendirilmesi ve Şütür-nâme'nin çevriyazılı metnini içermektedir.

GİRİŞ

A. Mahremî'nin Hayatı, Sanatı ve Eserleri

Mahremî, Klâsik Türk edebiyatında adını daha çok Türkî-i Basit cereyanının temsilcilerinden biri olarak duyurmuştur. Galata'nın köylerinden Tatavla'da (bugünkü adı Kurtuluş) doğan şair, doğduğu yerden dolayı edebiyat tarihlerinde daha çok Tatavlı Mahremî olarak anılmıştır. Babası, Sultan II. Bayezid'in muhahiblerinden Tatavlı Mehmed Ali Bey'dir. Şair bu hususu Şeh-nâme adlı eserinde şöyle dile getirir:

* Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Bölümü

Misâl-i şems ma'rûf adı Ahmed
Mürebbidür sana atan Mehemmed

'Ali Beg kim Tatavul künyetidür
O künyet neslinün key şöhretidür

Niçe eyyâm Sultân Bâyezide
Musahib olmuş ol hân-ı sa'ide (Aynur, 1997:1)

Asıl adı Ahmed olan Mahremî, medrese eğitiminden sonra yirmi yıl kadar Galata'da kâtiplik ve nâiplik görevlerinde bulunur. Bu görevi sırasında Piri Paşazade Mehmed Çelebi ve Aşçızade Hasan Çelebi'nin paskalya törenini izlemek üzere kıyafet değiştirip Galata'daki bir kiliseye gitmeleri üzerine söylediği;

Galataya sanem seyrine gelmiş
Sitanbuldan bir iki dîn ulusu (Aynur 1997:1)

şeklindeki beyit sebebiyle azl edilmişse de, özür dilediği için görevine iade edilmiştir. Mahremî, Galata Kadısı Beyşehirli Hasan Çelebi'nin Selanik kadılığına tayin edilmesi üzerine, onunla birlikte Selanik'e giderek, ona naiplik eder. Bir süre sonra İstanbul'a dönmeğe karar veren Mahremî, dönüş yolunda bindiği geminin düşman eline geçmesiyle ailesiyle birlikte esir düşer. Fidyeye karşılığında hem kendisinin hem de ailesinin özgürlüğünü satın almak ister ve bu amaçla İstanbul'a gelir, fakat yaşadığı birtakım talihsizlikler sonucu fidye parasını toplayamadan ölür. Arkadaşlarından Nakkaş Haydar fidye parası olan 1700 floriyi temin eder ve şairin ölen oğlu haric ailesinin geri kalanını İstanbul'a getirir. Kafzâde Faizî, şairin ölümü üzerine "Âh rihlet-i Mahremî" (942/1535) tarihini düşürmüştür.

Oldukça sıkıntılı bir hayat geçiren Mahremî, bu durumunu Şeh-nâme adlı mesnevisinde şöyle dile getirir:

İyâlün var ola ondan ziyâde
Bir ay yitmez tolarsa ev zevâde

Kişi başına düşmez nîm akçe
Bakar ol da degül hep sîm akçe

Sayarsın gün kaçan gice diyü ay
Bu hâl ile kalursan hâlüne vay (Aynur 1997:175)

Bu beyitlerde geçim sıkıntısı içerisinde kazandığı paranın ailesini geçindirmeye yetmediğini, evde kendisini bekleyeninin on kişiden fazla olduğunu ve aldığı yiyeceğin bir ay bile idare etmediğini anlatır.

Mahremî'nin Klâsik Türk edebiyatı içindeki önemi, daha çok Edirneli Nazmî ile birlikte Türkî-i Basit cereyanı çerçevesinde kaleme aldığı şiirlerinden kaynaklanmaktadır. Şair her ne kadar aruz vezniyle, sade, terkipsiz bir Türkçe kullanılarak şiir yazmaya çalışmış ve bundan dolayı bu tür şiirlerine Türkî-i Basit adı verilmiş ise de Şeh-nâme adlı mesnevisinde hiç de böyle bir yaklaşım içinde olmadığı görülür. Buna rağmen şairin çağdaşlarına göre, eserlerinde gözle görülür oranda Türkçe kelime ve deyimlere yer verdiği dikkat çeker.

Birçok Divan şairi gibi Mahremî de sanatını ve şiirlerini anlatırken kendisini İran şairleriyle (Nizâmî, Hüsrev ve Câmî) kıyaslamış ve onlardan üstün tutmuştur. Meselâ, Şeh-nâme adlı eserini Firdevsî'nin aynı adlı eseriyle kıyaslamış ve bu eserin Firdevsî'ninkinden daha üstün olduğunu iddia etmiştir:

Yazam şeh nâmına bir şeh-nâme
Ki ola reşk-i kitâb-ı Şeh-nâme

Dahî âlemde itmeye bir üstâd
Ne Firdevsî ne Şeh-nâme'sin yâd (Aynur, 1997:248).

Mahremî'nin bugün için elimizde birkaç eseri bulunmaktadır. Bunlardan "Basit-nâme" adlı eseri hakkında tezkiyecilerden sadece Âşık Çelebi ve Gelibolulu Mustafa Âli bilgi vermektedir (Âşık Çelebi, 118b; İsen, 1994:272). Fuad Köprülü de bu bilgilerden hareketle olsa ge-

rek Mahremî'nin basit ve sâde Türkçe ile yazılmış şiirlerini içeren bir eserinin olduğuna işaret etmiştir ki Basit-nâme diye adlandırılan eser, onun ele geçmeyen divanıdır(Köprülü,1989:281). Bu divanda yer alması muhtemel birkaç gazel Pervane Beg Mecmuasındadır (Pervane Beg Mecmuası, Topkapı Sarayı Ktp. Bağdat, 406). Yazarın ikinci eseri "Şeh-nâme"dir. Bu adla üç eseri bulunmaktadır: Şeh-nâme I'de II. Bayezid, Şeh-nâme II'deYavuz Sultan Selim ve Şeh-nâme III'te Kanunî Sultan Süleyman dönemlerini anlatmaktadır. Mahremî'nin en önemli eseri de bu olsa gerek. Çünkü bu eserlerinde sadece padişahların yapmış oldukları seferleri veya savaşları anlatmakla kalmamış aynı zamanda devrin ahlâk anlayışını, dünya görüşünü de dile getirmiştir. Ayrıca söz konusu eserin yazıldığı dönemde fethedilen Kemah, Mardin, Âne gibi kalelerin ele geçirilişini, 1515'te meydana gelen ve Kapalı Çarşı civarında çok sayıda binanın yanmasıyla sonuçlanan, İstanbul'un gördüğü büyük yangınlardan birini oldukça ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır (Aynur,1997:132-134). Mahremî'nin bir diğer eseri "Şütür-nâme" adlı ahlâk ve öğüt kitabıdır. Şair bu eserinde Baba Şütür adlı bir devenin başından geçen olayları anlatmıştır. Bir diğeri "Mecma'ül-Letâyif" adlı büyük kişilerin başlarından geçen olayların fıkra (ya da kısa anekdotlar) şeklinde anlatıldığı eserdir. Bunların yanı sıra bir de "Tarabül-Mecâlis" adlı bir ahlâk ve öğüt kitabı da bulunmaktadır. Bu eserinde de yine kuşlar ve bazı vahşi hayvanlarla ilgili bir takım olaylar anlatılmıştır.

Eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla şair son derece renkli ve çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. Şütür-nâme ve Tarabül-Mecâlis gibi eserlerinde, insanlarla hayvanlar arasında değişik açılardan ilgi ve benzerlik kurarak okuyucuya mesajlar vermeye çalışması, onun iyi bir gözlemci ve gözlemlerini başarılı bir şekilde orta-

ya koyan bir sanatçı olduğunu göstermektedir.

Makaleye konu olan Şütür-nâme adlı manzum-mensur hikâyenin elimizdeki bu nüshası Berlin Devlet Kütüphanesi 282 numarada kayıtlı bir mecmua'nın 367b-374a varakları arasındadır (Sohrweide,1981).

B. Klasik Türk Edebiyatında Mensur Hikâye Gelenegine Kısa Bir Bakış

Dar anlamda "olmuş veya olması mümkün olan olayların anlatılmasıyla ortaya konan edebî eser" olarak tanımlanan hikâye teriminin geniş anlamı "bir olayın anlatımı"dır. Daha değişik bir ifadeyle ise hikâye "olmuş, olması mümkün olsun veya olmasın tasavvur edilmiş konuların, olayların, vak'aya dayanılarak hususî bir üslûpla anlatılmasıyla meydana gelmiş edebî eserdir" (Kavruk, 1998:2).

Klâsik Türk edebiyatında oldukça köklü ve zengin geçmiş bulunan hikâye türü manzum, mensur ve manzum-mensur olmak üzere üç şekilde kaleme alınmıştır. İster manzum isterse mensur olsun, hikâyeler dil ve üslûp bakımından üç grupta toplanabilir:1. Divan edebiyatı estetiği ile Arapça, Farsça kelime ve terkiplerle ve sanatlı bir üslûpla yazılmış olan hikâyeler. 2. Sade bir dille ve yalnız bir üslûpla yazılmış olan hikâyeler. 3. Dilde ve üslûpta her iki ifade özelliğinden her ikisini de az çok taşıyan hikâyeler (Mazıoğlu,1985:20). Şütür-nâme yukarıdaki tasnifin üçüncü grubuna girmektedir. Çünkü eser her ne kadar sade bir dil ve üslûp ile yazılmış ise de özellikle metnin baş taraflarında metnin aralarında biraz daha sanatlı ve seçili bir anlatımın kullanıldığı görülmektedir.

Klâsik Türk edebiyatındaki mensur hikâyeler dil ve üslûp dışında kaynaklarına ve konularına göre de farklı tasniflere tâbi tutulmuştur. Kaynaklarına göre: 1. Çeviri hikâyeler; a-Farsça, b-Arap-

ça, c-Diğer dillerden yapılan tercüme hikâyeler. 2. Te'lif hikâyeler. 3. Uyarlama "adaptasyon" hikâyeler (Kavruk, 1998: 14). Mahremî'nin Şütür-nâmesi söz konusu tasnifin ikinci grubunda yer alır. Yani Şütür-nâme hem konusu hem de mahallî yer ve kişi adlarıyla te'lif bir eserdir.

Mensur hikâyeler konularına göre farklı gruplarda değerlendirilmiştir. Bunlardan birisi Ağâh Sırrı Levend'in yaptığı tasniftir. Bu tasnifte dinî konular, enbiya ve evliya menkabeleri; aşk hikâyeleri; kahramanları tarihten alınmış hikâyeler; temsili hikâyeler; tasavvufi hikâyeler; serüven hikâyeleri ve sergüzeş-nâme ve hasbihal yollu hikâyeler yer almaktadır (Levend, 1967:72-73). Son zamanlarda yapılan bir çalışmada mensur hikâyeler konularına göre üç grupta değerlendirilmiştir: 1. Masal unsuru taşıyan, olağanüstü olay, yer ve şahıslarla ilgili motiflerin yer aldığı hikâyeler (Binbir Gece Hikâyeleri, Bahtiyâr-nâme gibi.). 2. Gerçek hayattan alınan her türlü sosyal konunun işlendiği yerli hikâyeler (Bursalı Hoca Abdurrauf Hikâyesi, Hamse-i Nergisi gibi). 3. Eğlendirirken düşündüren, mizahî nitelikli latifeler (Latife-i Lâmiî, Letâif-i Zâtî gibi) (Kavruk, 1998:167). Şütür-nâme yukarıdaki iki tasnifin birincisinde temsili hikâyeler, ikincisinde ise eğlendirirken düşündüren, mizahî nitelikli latifeler grubuna girmektedir. Gerçekten Şütür-nâme konusu itibarıyla hem temsili hem de eğlendirirken düşündüren bir hikâyedir. Şütür-nâme'nin baş kahramanı olan Baba Şütür temsili bir karakterdir. Baba Şütür'ün başından geçenler ve anlattıkları mizahî niteliklidir. Bu arada yer yer okuyucuyu düşündüren kıssa ve anekdotlar da bulunmaktadır.

Türk edebiyatındaki mensur hikâye geleneği Uygurlara kadar gitmektedir. Bu dönemde Toharca'dan çevrilen Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi, Şilâzin adlı bir mütercim tarafından ay-

nı dilden çevrilen Çaçtani Bey Hikâyesi vs. belli başlı hikâyelerden birkaçıdır (Kavruk, 1998:5). Kaynaklarına göre yapılan tasnifin önemli bir ayağını teşkil eden çeviri hikâyeler içinde en önde gelenleri Farsça'dan çevrilen Hint masal külliyesi olan Kelile ve Dimne ile aynı teknikte yazılan hatta onun bir taklidi sayılan Marzubân-nâme'dir. Her iki eserin de birçok çevirileri bulunmaktadır. Hem Kelile ve Dimne hem de Marzubân-nâme esas olarak çerçeve hikâye tekniğiyle yazılmış fabl niteliğindeki çok sayıda hayvan hikâyesinden oluşmuşlardır. Aralarındaki temel fark sonuçlandırma kaynaklanmaktadır. Kelile ve Dimne'de genellikle suçluların, haksızların, hilekârların masumlar karşısında galip ve güçlü çıkmasına karşılık Marzubân-nâme'de masumlar sürekli haklıdır (Kavruk, 1998:24). Bu iki eserin dışında Hikâye-i Şirvan Şâh ve Şemâil Bânû, Hüsn ü Dil, Gülistân ve Bahtiyâr-nâme gibi birçok Farsça hikâyenin çevirisi yapılmıştır. Söz konusu Farsça eserleri yanı sıra Arapça'dan yapılan çeviriler de bulunmaktadır. Bunların başında Kıssa-ı Yûsuf, Mikdad ve Miyâse ve El-Ferecü Ba'de'-şidde gibi eserler gelmektedir (Kavruk, 1998:51).

Türk edebiyatındaki ilk mensur hikâyeler(destan) arasında, Battal-nâme, Dânişmend-nâme, Hamza-nâme ve Ebu Müslim bulunmaktadır. Bu hikâyelerin bazıları 13. yüzyılda Selçuk İmparatorluğu'nun son devirlerinde Anadolu'da geniş halk yığınları arasında biliniyor ve okunuyordu (Levend, 1984:123). 15 yüzyılda teşekkül eden Dede Korkut Hikâyelerinin, Oğuz Destanı'nın birçok unsurunu taşıması ve destandan hikâyeye geçiş merhalesinin karakteristik bir örneği olması bakımından Türk hikâyeleri arasında özel bir yeri ve önemi vardır. Doğu Türkçesinden Eski Anadolu Türkçesine çevrilmiş Bahtiyâr-nâme (10 Vezir Hikâyesi), Şeyh-zâde Ahmed'in II. Murad adına yazdığı Erbain-i Subh u

Mesâ (Kırk Vezir Hikâyesi) 14.-15. yüzyıllara ait mensur hikâyelerdir. 16. yüzyılda manzum-mensur hikâye çevirileri Tûtî-nâme, Hatem-i Tay ve Firûz Şâh gibi eserlerle devam eder. Öylesine ki bu yüzyılda Leylâ vü Mecnûn, Yûsuf u Züleyhâ ve Ferhad ile Şirin gibi hikâyeler nesirle de yazılarak halk hikâyesi biçimine dönüşmüştür (Mazıoğlu, 1985:24-25).

17. yüzyıldaki mensur hikâye geleneğinin önemli bir halkasını süslü nesrin önde gelen temsilcilerinden biri olan Nergisî'nin yazdığı hikâyeler oluşturur. Hikâyelerini Nihâlistan ve Meşâkku'l-uşşâk adlı eserlerde toplayan Nergisi, hikâyelerinde çok ağdalı bir dil ve üslûp kullanmıştır. Buna rağmen hikâyeler 17. yüzyıl Osmanlı sosyal hayatına ait sahneleri, yazarın zengin hayâlinin yarattığı tipleri ve tanınmış tarihî şahsiyetlerle ilgili rivayetleri içermesi açısından yerli hikâye olarak dikkat çeker (Mazıoğlu, 1985:29).

18. yüzyılın ikinci yarısında yazılmış olmasına rağmen bu yüzyıl mensur hikâyelerinin en önde geleni Muheyylât-ı Aziz Efendi adıyla tanınan Giritli Aziz Efendi'nin kaleme aldığı hikâye külliyyatıdır. Eser eski şark hikâyelerinin motiflerini ve masal unsurlarını taşımakla birlikte eski hikâyecilikten modern hikâyeciliğe geçiş ürünüdür. Eser hayâl-i evvel, hayâl-i sâni ve hayâl-i sâlis olmak üzere iç içe geçmiş üç grup hikâyeden meydana gelmiştir (Mazıoğlu, 1985:32).

Buraya kadar Türk edebiyatındaki hikâye geleneği üzerine yapılan kısa değerlendirmelerden sonra Şütür-nâme'nin incelenmesine geçilebilir.

C. Şütür-nâme'nin İncelenmesi

Metin müellif hattı değildir. Ele geçen tek nüshası, Berlin Devlet Kütüphanesi 282 numarada kayıtlıdır ve hikâyenin müstensihine ait bir bilgi de yoktur. Metinde âyet, Arapça ibarelerin ve bazı

Türkçe kelimelerin yazımı dışında hareke kullanılmamıştır. Metnin imlâsında yazarın yaşadığı 16.yüzyıldan hareketle Eski Anadolu Türkçesi imlâ özellikleri esas alınmıştır. Arapça ve Farsça ön ve son eklerin yazımında Prof.Dr. İsmail Ünver'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" adlı makalesinde ortaya koyduğu görüşlere uyulmuştur (Ünver, 1993). Metnin bazı yerleri silindiği için okunamamıştır. Okunmayan yerler metin içinde gösterilmiştir.

1. Muhteva

Şütür-nâme'nin konusu Baba Şütür adlı gün görmüş, ârif ve muzip kişilikle donatılmış bir devenin başından geçen olaylardır. Ancak olaylar arasında belli bir mantık bağının olmadığı, aksine Baba Şütür'ün, başından geçen olayları duruma göre gelişigüzel bir şekilde anlattığı görülmektedir.

Eserde okuyucuya alegorik bir anlatımla, teşhis ve intak sanatı çerçevesinde çizilen Baba Şütür vasfında bir takım mesajlar verilmiştir. Şütür-nâme'de konunun gidişine göre yer yer hikâyeler, fıkralar ve anekdotlar anlatılmıştır. Ayrıca metinde görülen Farsça mısra ve beyitlerin anlatılan konuyu daha iyi bir şekilde vurgulamak, konuya açıklık getirmek ve az da olsa hikâyeyi tek düzelikten kurtarmak amacıyla yazıldığı anlaşılmaktadır. Şeyhî'nin Hâr-nâmesi de benzer yapıdadır. Bu tür anlatımlar satirik-alegorik anlatımlardır.

Yazar, eserini temsili olarak Baba Şütür isimli bir deve üzerine kurmuştur. Bu kuruluş içinde yazar önce devenin dinî açıdan önemi üzerinde durmuştur. Tevrat, Zebûr ve İncil'de deve ile ilgili olarak bir takım ifadelerin yer aldığı belirtilmiş, daha sonra İslâmî bakış açısından değerlendirme yapılmıştır. Eserde önce Hz. Peygamber'in nübüvvetini bütün cemâdat ve hayvânâtın ikrar ettikleri, daha sonra da Hz. Ebûbekir'in 400 deveyi sadaka olarak İslâmiyet'in emrine verdiği, Hz. Ömer Faruk'un hilafeti za-

manında Medine'den Şam'a gelirken hizmetçileriyle deveye sırayla bindikleri, Hz. Osman'ın 1000 deve kurban ettiği ve Hz. Ali'nin şehit düşerken bir deveye bindiği ve en sonda da Hz. Ayşe'nin Vak'a-i Cemel'de bir deveyi üç ayağı üzerinde yürütme mucizesini gerçekleştirdiği hikâye edilmiştir. Bunların dışında yer yer yine deve eksenli Kur'an-ı Kerim'den birkaç ayet (Gâşiye 17., Mâide 14., Araf 73., 77., Mürsel'a 33.) de iktibas edilmiştir. Yukarıda anlatılanlar klasik mesnevi tertibindeki tevhid, münacaat, na't ve çihâr-yâr-ı güzine yapılan övgüleri hatırlatmaktadır.

Metnin dinî muhtevası ortaya konulduktan sonra, esas hikâye kısmına geçilir ve Baba Şütür'ün başından geçenler anlatılır. Hikâyenin baş kahramanı Baba Şütür namındaki bir deve olduğu için yapılan benzetmeler, anlatılan kısasa, fıkra ve anekdotlar da deve ile ilgilidir. Buna bağlı olarak metinde Nasreddin Hoca ile ilgili iki fıkra vardır. Bu fıkralardan biri şudur: "...nitekim Mevlânâ Nasruddin Hoca rahmetullahi 'aleyh bir gün baş kazırlarmış acırmış meger o esnâda bir deveye yük yükledirmiş deve bağırması Nasruddin Hoca eyitmiş 'acebâ şol derd-mend devenün dahı başımı mı kazırlar ki güler dimiş" (373a- 21-24).

Şütür-nâmede, Baba Şütür'ün kendisini yermek ve ne derece ahmak bir kişi olduğunu göstermek amacıyla (372b/15- 21 satırları arasında) bir bilmece sorulmuş ve cevabı da bilmece geleneğine göre verilmiştir:

".....(15) bir gün bir oğlan bir bilmece meşelin şordı ki dört lâb bir küp egri çüb yumrı top nedür didi ben eyitdüm ki cânlu mı cânsız mı eyitdi cânlıdur eyitdüm yinür mi yenmez mi eyitdi yinür bizüm evde var mı didüm eyitdi vardur fikr idüp eyitdüm bilemedüm 'âciz çalup şehir istedi Develi'nün çarâhisâr'ın virdüm kabûl eylemedi âhir Lapseki'yi alup eyitdi devedür dört lâb ayağıdur bir küp karnıdur (20) egri çüb boynıdur ki çev-

gândan galatdur yumrı top başıdur diyüp ol oğlan benüm hamâkatuma gülüp kendüzün bilmezler de saña selâm olsun."

Folklorik hayata dair anlatılan bir oyun da, "aşık oyunu"dur. Baba Şütür bu oyunun, nasıl oynandığını 372b/4-13 satırları arasında şöyle anlatıyor:

".....haştâ oğlanken dahı şöyle (5) bed-tâli'düm ki büsbüyük deve gibi oğlanken benden kiçirek oğlanlarla aşık oynardum yudarlardı aşık oynunda dahı şol bir nevi oyun ki oğlancıklar içinde şıç kırtul dimekle ma'rûfdur ekşer evvel oyunu oynayup nevbet haşma dönicek Deveci Murâd bir bir avurt diyü ağzum yurlardı zîrâ oğlancıklar bu sözi ol oyunda çok dirler ol oyunun dahı aşlı budur ki (10) aşıgun sultân tarafı düşicek yeşer hâcib tarafı düşicek bir aşık dahı katar hâcible sultân ikisi bile düşicek şıçması oldur ki yeşilür pes benüm tâli'imün şomluğı ekşer kaç durur kaç durur da şıçururdu haşm yudardı nice olaydı ki ben yudaydum."

Metinde kıssadan hisse sayılabilecek bir takım olaylar da anlatılmıştır. Özellikle "son pişmanlık fayda vermez", atasözünü veya "bir işin sonunu düşünmeden karar vermenin ne gibi kötü sonuçlara yol açacağı" gibi bir anafikri esas alan, 373a/27- 373b/26 satırları arasındaki hikâye bu gün dahi halk arasında anlatılmaktadır. Bu arada Baba Şütür, anlattığı hikâyelerden alınacak dersleri, yine kendini eksen alarak, hikâyenin sonunda vermektedir. Hikâye bu yönüyle bir anlamda fabl türüne yaklaşmaktadır.

Eserde olağanüstü türden sayılabilecek bir durum söz konusu değildir. Bu arada olayların geçtiği yerlerin ve yine olaylarda sözü edilen kişi adlarının "deve" ile ilgili lakaplarla (Develi'nin Karahisar'ı, Deveoglu dükkamı, Deveci Murad, Deve Kemaloglu, Deve Kemal Aga gibi.) anılması dikkat çeken bir başka husustur.

2. Dil ve Üslûp

Şütür-nâme'nin dili açık ve sadedir. Her ne kadar giriş kısmı ağdalı ve sanatlı bir üslûpla kaleme alınmışsa da (özellikle metnin baş taraflarında, 367b-368a arasında, yer yer ağdalı bir anlatım söz konusudur) eserin bütününde sade bir dil ve üslûp kullanılmıştır. Metinde geçen Arapça, Farsça kelime ve beyitler ile âyetlerden yapılan iktibaslar anlatımı daha canlı bir niteliğe büründürmüştür.

Şütür-nâme'de dilin kullanımında (mesnevilerde de görüldüğü gibi) bir farklılık göze çarpar. Şöyle ki; yazar, durum ya da tasvir anlatımlarında yer yer ağdalı, sanatlı ve secili bir dil üslûp kullanırken, diyalog ve olay nakillerinde daha sâde bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Hikâyenin büyük çoğunluğu konuşma ve olay anlatımlarından oluşmaktadır. Bu arada metinde az sayıda da olsa arık (zayıf, çelimsiz), suçlamak (birdenbire sıçratmak, yerinden kaldırmak), yiyni (hafif), turgurmak (durdurmak) gibi, Eski Anadolu Türkçesine ait kelimeler de bulunmaktadır.

Metinde sade bir dil ve üslûbun yanı sıra, yer yer secili bir anlatımın varlığına şahit olunur "Sade nesirle yazılmış bazı eserlerde derece derece inşâ üslûbunun etkilediği ve o üslûptan gelen kelime, deyim ve klişelerin ara sıra nesre sızdığı görülür" (İz, 1996:V-VI). Yazarın bu konuda gayet titiz davrandığı, seçtiği kelimelerin seciyi meydana getirmesinde herhangi bir aksaklık oluşturmasına fırsat vermediği görülmüştür. Secili anlatıma birkaç örnek şunlardır: şükr ü sipâs-ı bî-kıyâs; evlâd u ashâb-ı kibâr ve çihâr-yâr-ı muhtâr; fitratı inkıyâdla meftûr ve cibilleti 'adem-i muhalefet ü 'inadla mecbûldur; kaddüm nûn cigerüm hûn oldı; gam-ı rûzgâr-ı nâ-fercâmı hikâyet ve çekdüğü elem-i bî-encâmı rivâyet eyledi.

Eserde dil ve üslûp açısından üzerinde durulacak bir konu da çeşitli deyim ve benzetmelerin kullanımıyla ortaya çıkan zengin ve zevkli mahallî söyle-

yiştir. Bu söyleyiş Türkî-i Basit cereyanının bir yansıması olarak da kabul edilebilir. Metindeki deyim ve benzetmeler büyük çoğunlukla deve üzerine kurulmuştur. Deyimlerden birkaçı şunlardır: Beli bükilmek, devede kulak, lök deve gibi, deve kinli, deve kuşu gibi...(ne bellü kuşdur ne bellü devedür). Dikkata değer görülen benzetmelerden birkaçı da şunlardır: Balık turşusu gibi ol- yüzleri turşu sat-, deve dudacı gibi sark-, deve gibi bükilüp suç-, deve gibi taprayup kalkış-, devesi ölmüş 'Araba dön-, emirâne beglik deve gibi yat-, hod deveye it urmuşa gel-, ıssın görmüş köpek gibi sırt-, istimâ' olmuş deveye dönüp dur-, kuşun kıynağı inüp deve tabanı çıkup.

3. Sonuç

Klâsik Türk edebiyatında mensur hikâye geleneğinin belli oranda mevcut olduğu bir gerçektir. Kaynaklarına, şekillerine ve dil ve üslûplarına göre değişik sınıflandırmalar altında değerlendirilen mensur hikâyeler konularına göre oldukça zengin bir muhteva özelliği gösterir. Güldüren, güldürürken düşündürülen mizahî nitelikli telif bir konu etrafında kaleme alınan mensur hikâyelerden birisi de 16. yüzyıl Divan şairlerinden Tatavlahı Mahremî tarafından kaleme alınan Şütür-nâme adlı hikâyedir. Şütür-nâme, kahramanı hayvan (deve) olan alegorik bir hikâyedir. Alegorik olmasının yanı sıra hem konu hem de anlatılan olaylar ve kişiler günlük hayatta her an karşılaşılabilecek cinsten olduğu için aynı zamanda gerçekçidir de. Yazar, anlatımı zenginleştirilen çeşitli atasözü, deyim ve benzetmelere başvurmuştur. Özellikle deyim ve benzetmelerin büyük bir çoğunlukla deve ile ilgili olması, konunun kompozisyonu açısından dikkate değerdir. Eserdeki olaylar, hikâyenin başında müstensih tarafından düşülen nottan da anlaşılacağı gibi daha çok eğlendirici bir nitelikte kaleme alınmıştır. Eserin zamanın İstanbul'unun eğlence ve kültür hayatına kendi çapında bir renk kattığı da söylenebilir.

ŞÜTÜR-NÂME-İ MAHREMÎ ÇELEBİ

Sâbıkân Galata nâibi olan şâ'ir-i sihr-âferîn ya'ni Mahremî Çelebi'nün Baba Şütür nâmında şehri-i İstanbul'un mezesi olup rûz u şeb yârâna latîfe-gûy olan ihtiyârın hakkında eyledikleri risâlesi ve muhâveresi beyânındadır

367b (1) Şükr ü sipâs-ı bî-kıyâs ol sârbân-ı kârbân-ı ervâha ki eşbâh-ı ehl-i İslâm u küfri tefrikiçün mekâbir ü muvâhhidîn ü müşrikin üzre kudret develerün havâle kalmışdur şütürân nüh katâr-ı felegün mihmâr-ı ihtiyârını kabza-ı kudretine almışdur 'imâdi-i 368a (1) felekdeki kadri kadar 'arûs-ı mâhuş önüne ser-â-perde-i.....(okunamadı) deycün germişdür ve şebât-ı basit-i hâkiçün cibâli cimâl-i bâr-keş gibi şahn-ı zemîn üzre çökermişdür beyt

Der-'ibâdet- hâ-i fermâneş-i ez rûy-ı niyâz
Küh-ı ser-keş der teşehhüd mânde tâ rûz-ı kıyâm ı

neşr zihî kâdir ki kudretiyle taşdan deve çıkarmışdı ve nice yıllar kavm-i Semûdi (5) sûd ile şavurmuşdur beyt

Şuyı incü iden hem odı gül-şen
'Aceb midür çıkarsa nâka taşdan

neşr ve's-şalâvât-ı bî-şümâr ol şütür-süvâr-ı 'Arab üzerine olsun ki Tevrît u Zebûr u İncil içinde mesûrdur ki şâhibü'l-cemclü'l-aşmer ve's-seyfü'l-meslûl ya'ni ol deve etin yicici ve kılıc uruci peygamber-i 'Arabîdür ki 'Arab ve 'Accem anuñ celâli vasfında kâşırdu beyt

Ânî ki şütürbân-ı celâl-i tu felek râ
(10) Ber bâr-keş-i kâdr-i tu bended çü derâyi 2

neşr zihî âfitâb-ı burc-ı nübüvvet ki maşriq-ı hidâyetden tulû' idüp 'âlem-i zulûmâtı karanlığında kılmışken kara devenün gövdesinde öbek gibi zühûra gelüp envâr-ı İslâm ve eşi'a i mu'cizât-ı bâhireyle rûşen u tâbân idüp cemâdât u hayvânât dile gelüp nübüvvetine ikrâr eylemişdür beyt

Çün şikâyet kıldı ıssından
Muştâfâdan oldı derdine devâ

neşr ve daği evlâd u aşhâb-ı (15) kibâr ve çihâr-yâr-ı muhtâr üzerine olsun ki Hâzret-i Şiddik-ı Ekber tekbir-i evvel sevâbına yetişmekiçün dört yüz korcu katlı deve şadâka virmişdür ve Hâzret-i 'Ömer-i Fârûk serir-i hilâfette râyet-i dîni 'ayyûka irmişken Medîneden şehri-i Şâm'a gelüp gulâm ile deveye nevbetle süvâr olduğı ecilden şehre irdüğü maħalde nevbet gulâma dönüp gulâmı deveye bindirüp kendü şehri-i Dımişka piyâde girmişdür ve Hâzret-i şâhibü'l-

1 "İnsanlar O'nun emri gereği ibadettedir. Asi dağ da kıyamet gününe kadar teşehhüdde kalmıştır."

2 "Sen öyle bir (kimsesin)ki senin ululuğunun devcisi, senin kadir(yüksek değer ve şeref)inin yük taşıyıcısına feleği bir çan gibi takmıştır."

hayâ (20) ve'l-îmân 'Osmân bin 'Affân rızâ-yı Hannân u Mennân için hezâr deve kurbân itmişdür ve Hazret-i esedu'llah-ı gâlib Âli bin Ebâ Tâlib İbn Mulcem-i Hâib elinde şehid olcağ bir deveye biner 'Arab mevzı'ında yüzi nikâb ile kendü gelüp tâbûtın alup gitmişdür ve dağı ezvâc-ı tâhiresi üzerine olsun ki Hazret-i 'Aişe-i Sıddıka radiyallahu 'anha Vâkı'a-ı Cemel'de devesin üç ayag (25) üzerine yürütmüşdür ba'dehu bu risâlenün mü'ellifi ve Şütür-nâmenün muşannıfı Maḥremî-i mücrimî eydür bir şehër kim şehâb-ı muzlim kubbe-i eflâki ihâta idüp mânend-i şütür-bâr u şahn-ı semâ üzre çökmüşdür ve katâr u şütürân-ı nüh felek-i şütür-kînün bâr-ı gâmdan kavı-ı kûzaḥ mişâl belin bükmişdür âfitâb-ı cihân-tâb ol cemel-i siyeh mânend-i şehâb esvâd içinde semm-i hıyâta dönüp sūzen-i (30) şa'sa'a ile baḥıyye-i encümeni atlas-ı çarḥdan sökmüşdi ra'd-ı âsümân çün bu garrân- gūyân u gırivân olup ebr-i felek bisât-ı çarḥda simât-ı bihen açup 368b (1) ribât-ı kühen içre ni'met-i bârân-ı rahmeti dökmişdi sür'at-ı revişinden mihr-i felek-ârâ kef-i pây-ı şütür gibi şehâb içindeki peydâ ve gâh nâ-peydâ olup keşret-i bârândan zemîn-i 'Irâk seyl-âb olmuşdi tenevvür-i âsümândan gūyâki tûfân-ı belâ taşup cihân tölmişdi beyt

Pîlân-ı deryâ-yı Hâbeş çün üstürân-ı âb-keş
Ber-rûy-ı şahrâ âb-ḥoş çün meşg-i sakḫâ riḥte ³

neşr bâri ol gün seyr-i şahrâ vü 'azm-i temâşâ mümkün olmayup yârân-ı bâ-vefâ vü hullân-ı bâ-safâyla bir hücrede mütemekkin olmak fikrin idüp ittifaḫla Baba Şütür şütür-i dilün hücre sine varup bâb-ı hücrenün bir kanadını açık görüp gördük ki Baba Şütür kendü yatağında ayagın uzadup emîrâne beglik deve gibi yatur elinde Dîvân-ı Kâtibi Kaşide-i Şütür- Hücreyi âvâzla (10) okur velâkin deve ḥoşâb-çiz gibi çiz ne didügi anlanılmaz ve ne gevşediği ma'lûm degül yârânı görüp ih deve yirinden turup edeble zânû-yı ḥürmet üzerine gelüp eyitdi ma'zûr buyurun Deveoğlu dükkânından henüz gelmişdüm yorgun deve gibi yatdığımın aşı oldur biz eyitdük ki yorgunluğun Deveoğlu dükkânından gelmek yorgunluğuna benzemez (15) meger Atçılar Meydânında Deve Kemâl(ün) dikedügi nişânı seyrândan gelürsin ola zirâ bu mertebede yorgunluk ol miqdâr yirden gelmege delâlet ider nitteki deveye şormişlar kandan gelürsin ḥamâmdan dimiş tabanından bellü dimişler diyicek Baba Şütür eyitdi ḥüb dir kerâmet ḥarc itdünüz dünkî gün ol seyrângâhı geşt itdüm bugün dağı anuḡ yorgunluğudur ki harekete mecâlim olmadı (20) luḡ idüp kapuyı divâr eyleḡ ki havânun bürüdeti var kapu açık olmak münâsib degüldür zirâ Enebur devesi kadar delikden deve deḡlü şovuk girer dimişler diyüp bir laḫza şabr itdi gördi kimesne kalkup kapuyı yapmaz bu ma'nâsı geleni şu deḡlü ko ki deveye kendüsi bine dimekdür diyüp kaşid itdi ki kendüsi kalkup kapuyı bend ide zurefâdan biri kalkup (25) Baba Şütür şucıtmağ için kapınun ol bir kanadını dağı açdı Baba Şütür anı görüp eyitdi bârekâllah senün meşelün hemân ol zarifün idrâkine beḡzer ki ba'zı yârânına kendinün fehmini 'arz idüp eyitmiş geçende bir 'Acemün hücre sine varduğ 'Acem âb beyâr didi kimesne anlamadı ben turugeldüm kapuyı kapadum dimiş imdi ben kapuyı yapmağa işâret itdüm sen kapu açarsın (30) diyüp Baba Şütür biraz laḡife idüp andan yerinden turup hücrenün kapusın yapmağa kaşid itdi yaparken ḫatâyla bir parmağın kapuya kışdırdı 369a (1) bi-ḫuzûr olup eyitdi sübḫanallah dek turanun devece aşşı var didükleri meşel muḫaḫkağ imiş diyüp bâri kapuyı bend idüp andan hücre bucağın kışdırup ortaya bir miqdâr meyve getirüp cümleden evvel kendü ta'âma el şunup kuşın kıynağı inüp deve tabanı (5) çıkup yemege meşgûl oldı ba'd ez ta'âm u tekellûf Baba Şütür tarîḫ-i taşallufa âgâz idüp kelimât-ı taşavvufa sâz itdi lisân-ı vâ'iz deḫân-ı mevâzi'î güşâde idüp eyitdi kişi ne deḡlü bâz gibi şehbâz ve kaş gibi gerden- dırâz u bülend-

³ "Su çeken develeri andıran Hâbeş denizinin filleri(bulutlar)şakanun tulumu gibi güzel suyu çölün üzerine dökmetedir(boşaltmaktadır)."

âvâz olursa dâ'im şütür gibi hamûl u şabûr ve kâni' vü bâr-keş olup ser-keş olmamak gerek görmez misiz ki şütür bu resme zahâmet- (10) beden u dirâzi-i gerden ve bülend-i kavâ'imle her hizmete kâ'im ve tarîk-i Ka'bede nice günler şâ'im olup cümle-i behâyim içinde hilm ü itâ'atle mülâyim olduğu sebebden imtiyâz bulup fıtratı inkıyâdla meftûr ve cibilleti 'adem-i muhâlefet ü 'inâdla mecbûldur ol hilm u şabruñ semeresidür ki kâr-bânân-ı 'Arab şusuzluk beriyye yollarını ka' itmek için deve kârşığında şu şakırlarmış pes bu fazîlet ü (15) kerâmet ki devede vardır sâ'ir hayvânâtun kânkısında vardır devenüñ mehâbeti ziyâde olduğu ecilden Nasruddin H'âce 'aleyhi rahmetihi eyitmişdür ki müselmânlar şükr idüñ ki Hâk Te'âlâ deveye kanat virmemiş yoğsa tamuñıza çıkup evüñizi başuñıza yıkardı dimiş imdi deve 'acâyib mañlûkât dandır nitelî Hâllâk-ı 'âlem devenüñ hilkatı hakkında buyurur kavluhu Te'alâ Efelâ yenzurüne ile'l ibili keyfe hulikat⁴ (20) beyt-i li-mü'ellifihi

Eger h'âhi ki rahm âyed ziyâdi
Çü üstür şabr kün ber berde-bârî⁵

neşr bâri Baba Şütür bunun gibi pend ü neşâyih idüp ba'dehu hemmden hikâyet ve gamdan şikâyet idüp eyitdi âh elinden bu felek-i sufle-nevâz-ı dün-perverüñ ki gündüzün tîğ-i mihrile helâkuma kaşd idüp ve giceler seng-i kevâkible meydân-ı 'inâda seng-sâr itmek ister bu deve kînlü (25) felegüñ elinden kâddüm nûn ve cigerüm hûn oldı nazar itmez misiz ki şeherden üstür-i ser-mest gibi kükreyp kef-endâz olmuşdur bu devvâre-i bî-çarâr-ı çarhuñ kevâkibünün ba'zî seyyâr ü ba'zî şâbitken kendüde hiç zerrece sebât yok hârmende gendüm encümi gündüzün güm giceler merdüm gibi peydâ idüp bu lu'bet-bâz felekler lu'bunı her dem bana 'arz ider bu devranuñ hicrânı yükün ol kadar ki ben (30) çekdüm evzânî bürde çekmez ki bunun yükünden nice biñ devenüñ belî üzülmişdür pes âdem buna nice tahammül itsüñ bilmezem ki ne virdi almaz yoğsa deve dişi buğday mı 369b (1) satdı diyüp bu resme necm-i devrândan biraz şikâyet idüp yine Divân-ı Kâtibi'î eline alup hâle münâsib bu matla'ı okıdı kim beyt

Merâ gâys-i şütür vârhâ be-hücre-i ten
Şütür velî nekunem gam küca vü hücre-i men⁶

çünkü Baba Şütür sârbân-ı nüh katâr-ı felekden bu resme şikâyet idüp gam-ı (5) rûzgâr-ı nâ-fercâmı hikâyet ve çekdügi elem-i bî-encâmı rivâyet eyledi biz dañı diledük ki bād-ı nasîhat-ı yârânla şehâb-ı gamını tağıdup bârân-ı şikâyeti teskîn idevüz yine bir hikâyete âgâz idüp ehl-i taşavvufdan iştikâbe ser-âgâz itdi eyitdi bu zamâne zâhidleri ne bellü şüfidür ne bellü şâfidür hemân bunlar meşelde deve kuşu gibidür ki ne bellü kuşdur (10) ve ne bellü devedür beyt

Çün şütür -murgı şinâs in zümre râ
Ne keşed bâr ü ne pered ber-hevâ

Ger be-per gûyend guyed üstürem
V'er nihî bâreş be-guyed tâ'irem⁷

⁴ "İnsanlar devenin nasıl yaratıldığına bakmazlar mı?" (Gaşiye/17)

⁵ "Eğer çok rahmet gelmesini istersen sabırlılık üzerine deve gibi sabret."

⁶ "Deve, fakat gam yemem, üzülmem benim hücrem bizi deve yağmurundan ten hücre sine kurtar"

⁷ "Bil ki bu gurup deve kuşu gibidir, ne yük çeker ne havaya uçar. Eğer ona uç derlirse deveyim der. Yük yükleyecek olursan kuşum der."

neşr bunların kârı hemân hayvân gibi yemekdür Ye`külüne ke-mâ-te`külü en`âm⁸ ve deve gibi toprayıp kalkışmağdur `Arabiyye Efi`l-kur`ân-ı kâle leküm ilâhî kulû mislü`l behâyimi ve erkusu ileyye⁹ libâs-ı zühd ile kendüleri ârâyide edeb-i `ömr-i `azîzi (15) bî-fâ`ide geçürürler ve mâ`ide sevdâsında cân virürler `Arabiyye

Semi`a`l-şufiyyu isme`l-mâ`ide
Zâle `anhu`l-harekâtü`z-zâ`ide

Nesiye`l-Kurâne illâ âyetehu
Rabbenâ enzil `aleynâ mâ`ide¹⁰

neşr bunlar bir bölük harâm-ı¹¹ ördür ki ehl-i hayrât u hasenât şadâkat u zekâtdan ba`zı nesne i`tâ ve in`âm itse ol gürûh k`el-en`âm bir yere cem` olup içinden bir iki hûb-sûret (20) u bed-sîret ile el bir idüp `es-şadâkati limen kabâza¹¹ târîkiyla ol şadâkayı kabz idüp gayra parmak hisâbın virürler sen ne kadar deve gibi bükilüp şucısarâ fâ`ide itmez hemân şağa deve de kulağın gösterürler birazcık şadâkayı deve zekâtı gibi başdan başlayup içlerinden biri bir habbe ziyâde alamasın diyü tekrâr tekrâr hisâb iderler nitekim dinmişdür nazm

(25)Gurûhî bûd inhâ sûretâ hûb
Veli bed sîretân çün dîv merdüm

Be-zâhir her yekî çün cân u dîde
Be-bâtin her yekî çün mâr u kejdüm

Ĥudâvendâ dil-i men saht be-girift
Ez in akvâm k`el en`âm u bel hüm¹²

neşr bilmezem ki bunlar bu hırş u âzla ve bu turk u tâzla râh-ı haqîkat ve târîk-i Ĥudâya ne resme dûş ve ne târîkla uş iderler rubâ`iyye

(30)Çün revî râh-ı ecel dînân ki mîbînem turâ
Ez kafâ ez bâd-ı hırş u ez üstür bâd hâ

Bâr-hây-ı Ĥîş-râ çîzî-i sebuk gerdân ki nîst

⁸ “Onlar, hayvanların yediği gibi yerler.”

⁹ “Kur’an’da Allahum size “ hayvanlar gibi yiyin ve bana raks edin mi? (dedi de siz böyle yapıyorsunuz. ç.n.)”

¹⁰ “ Sufi “el-Mâide” ismini duydu. Onun fazla olan davranışları kayboldu. “Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofrayı indir... Mâide/114” hariç Kur’an-ı Kerim’in geri kalanını unuttu.”

¹¹ “ Sadaka onu alanıdır.”

¹² “Bunlar yüz olarak güzel bir grup idi. Fakat insanları azdıran (ayartan) şeytan gibi kötü ahlaklı. Görünüşte her biri can ve göz gibi. İçten ise her biri yılan ve akrep gibi. Ey Allahum! Benim gönlüm hayvan hatta (hayvandan da alçak olan) bu insanlardan katılaştı.(Furkan/44. ayete telmih var. Ayetin açıklamasında şöyle denilmektedir: Bu gibi kimseler, yani hayvandan bile alçak olan kişiler, akıllarına ve kendilerine ulaşan ilâhî tebliğ uymayıp sırf hissiyatına göre hareket etmeleri bakımından hayvanlara benzetilmiş; hayvanlarının hareketlerinin kendilerine verilen güç ve kabiliyetlerin yaratılış amacına uygun olmasına karşılık böyle kimselerin davranışlarının bu özellikten yoksun bulunmasından ötürü de onlardan gidışçe daha sapık oldukları belirtilmiştir.)

Tang-hâ-yı merg-râ güncâyî in bârhâ¹³

neşr ve bir daği 370a (1) bu fırka ki şûretâ şâhib-tâc u hırka geçerler bir birine perde-i esrârını hark idüp deryâ-yı mezemmet ve müsâvî-i ez-pây tâ-be ğark ğark olmışlardur zamân-ı evâ'ilde şûfiyyünden ba'zısını işidirüz ve ba'zısını gördük birbirinün sırrını fâş eylemeyüp kitmân-ı esrârı kendülere kâr itmişlerdi şöyle ki (5) meydân-ı sırda seyr idüp imtîhân için deve gördün mi diyü su'âl itseler köşegini de görmedüm diyü cevâb virürlerdi ve daği cüvânlığımız çağında kudret ve kuvvetimiz nihâyetde olduğu ecilden ve nefs-i emmârenün hareketi ziyâde olduğu sebebdcn ner deve gibi şol kadar crcklenürdük ki mâyalar bizi görsce her biri benüm bescreğüm diyü arkanı yapup oğşayup tevâzu' (10) temelluk iderlerdi biz daği anlara deve kunnışın iderdük şimdi nâka-ı Şâlih gibi bu kavm-i Şâlih içine düşelden berü za'îf ü nâtüvân ve 'âciz ü muhtarib-i bi-âkât olup za'îmüz bir mertebeye varmışdur ki lök deve gibi künklerinün güciyle yürürüz bu zamâne şofileri 'acab mürâyî tâifedür ki libâs-ı zâhiri birle kendüleri ârâyış ü zinet idüp şûretâ tâc (15) u pür-ser ü hırkadur ammâ sîretâ her biri bir ejderdür nazm

Hırka-ı şeytanet fikende bih ber
Be-tabla-ı Edhemi nihâde ber

Hırka eş vaşla vaşla hîle vü dîv
Be-zılle eş nîme-i zuhâbe-i dîv

Hırka eş sâyebân u Kıyanûs
Bağla eş dik-dân-ı Batlamyûs¹⁴

neşr bunların ahvâli nâ-ma'kûl aqvâli nâ-merbût ef'âli nâ-mazbût (20) rûz şeb birbirinün ef'âl-i kabîhesini hâsib işleri kelimât-ı nâ-münâsib şöyle ki birisi bir kimesne ile âsümândan söyleşürken seni görse rîsmândan haber virür ki hiç münâsebeti yok hemân turup turup da deve dimek gibi âdem incindigünden ol mağalde deve depmesi diyeceği gelür hikâyet niteli bir ebleh bir cem'iyette oturup hiç söylemezmiş (25) meger anası naşihat itmiş ki zinhâr ol meclisde sen söyleme zîrâ delüsin şonra bir naşihat hâsıl olur eger söylersen gâyet büzürg ü bülend bir söz söyle ki mecmû'ı taşîn ideler dimiş ol daği anasının pendini tutup kelimât itmezmiş ehl-i meclis ilhâh u ibrâm eyitmişler ki biz senün kelimâtundan hazz iderüz ve gâyet müştâkuz niçün söylemezsin (30) elbette söyle dimişler ol daği "ahmakı min habanneka"¹⁵ daği keşf gibi bir lahza ser-girbân tefekküre çeküp bir lahzadan baş kaldırıp bi-münâsebet deve dimiş 370b (1) imdi bunlar daği tarîk-i taşavvufa gelicek bi-münâsebet söylemede hemân ol ebleh meşâbesindedür velâkin mekr u hîle fenninde şöyledür ki her biri deveyi kaldırıp altında köşekin ister eger ben hâkimü'l-vaqt olaydum bu tâifeye işler iderdüm ki eñ küçüğü devecce olaydı imdi bu tâ'ife eger ba'zî ef'âl-ı şenî'e ve (5) aqvâl-ı beşî'e zuhûr getirüp Hakkun rahmetine vüşük iderlerse ki Hâk rahîmdür rahmet ider dirlerse gerçek Hâk rahîmdür ammâ

¹³ "Ecel yolunun üzeri gibi dinim ki seni görüyorum. Kafadan, hirs rüzgârından ve rüzgâr gibi develerden. Kendi yüklerini biraz hafiflet. Zira ölüm geçidi bu yüklerin sığacağı (bir geçit) değildir."

¹⁴ "Şeytanlık hirkasını üzerine atmış. Edhem'in kafasını üzerine koymuş. Onun hirkası yama yama hîle ve şeytan. Hırka Kıyanus'un gölgesinden, Batlamyus'un ocağından."

¹⁵ "Habennakadan daha ahmak" anlamında Arapça bir deyim olarak kullanılmıştır (El-Müncid, Beyrut 1988, s.982). Turkish and English Lexicon'da "Hebennaka" kelimesi "Yezid'in soyadı olarak geçmekte ve ayrıca aptal anlamına da gelmektedir. "Hebennak" olarak okunduğunda ise "cüce" anlamıyla karşılaşılmaktadır. (Sir James W.Redhouse, Turkish and English Lexicon, New Edition, Çağrı yay. İstanbul, 1992, s.2157)

Hakkun gâzabı daği vardır ittifâk gâzab ider rahmet itmezse ol vaktin hâl nice olur hikâyet niteki ol bir harîf deve gördüğü yoğmuş devenün ba'zı evşâfin nakl idüp eyitmişler şed-aşl gerden-dirâz u bülend-bâlâ (10) bir canavar vardır dimişler eyitmiş bu didiğüz canavar böyle bâlâ-kaddiken nice yük ururlar eyitmişler çökdürüp yükledürler eyitmiş nice çökdürürler eyitmişler iğ dirler hemân çöker ol harîf eyitmiş al vardı iğmayu imdi ol deve kinleyn kendüler ümîd itdüğü olmaz hâl nice olur beyt-i li-müellifihî

Meşev be-rahmet-i Hağ gurre i'timâd mekun
Ki nâ-gehân gâzab âyed turâ helâk mekun¹⁶

(15) eger bu tâ'ife bir tarikile rişte-i tûl-ı emeli elden kımayup hablullah-ı metîne ki i'tişâm itmeyeler şebâb-ı sündüs ü harîri ol vaktin görürler ki "haftâ yelice'l-cemelü fi sümmi'l-hıyâtî"¹⁷ eger bu tâ'ifenün ef'âl-ı şenî'esinden birini haber virdirsenüz bunlardan bir bölüğü ki vefâ hâmenün şûfileridür ekşer namâzı bî-vakt kıılurlar şöyle ki şabah namâzın vakt-i ısrâkda ögle (20) namâzın vakt-i 'aşarda ikindü namâzın illâ 'aşara yevmihi mes'elesiyle 'âmil olup ekşer evkât-ı mekrûhede kıılurlar aışâm namâzını hod yedi kaâtâr deve geçecek vakti geçer dirler anlar yetmiş kaâtâr deve geçdükdün sonra kıılurlar yatsı namâzın hod ol kâzibler şubh-ı şâdikda edâ iderler huşûsâ cum'a gicelerindeki meşeldür cum'a gicesi hâtûnla cimâ' itmeyen deve (25) borçlu olur dirler anlar ol gice aışâmdan semâ'a girüp şabâha dek raş ururlar cimâ'a mecâlleri kıalmayup ol fakîrler şol kadar deve borçludur ki nihâyeti yokdur inanmazsanuz fil dededen ve deve taşâğından eşek murâddan ve baykuş sofiden ve keçi büzüğinden şorun ki ne kadar biğ deve borçludur tâ-kâziyye künhile ma'lûm ola ben nice def'a (30) kendülere bu aıhvâli tenbih eyledüm ki bî-vakt namâz kıılman ve hâtûnlarunuz cum'a gicesi maıhrûm idüp deve borçlu olman didüm beni eslemeyüp 371a (1) naşıhat itdükçe baıa raıb u yâbis kelimât iderler anlarun kelimâtı hod deveye it urmuşca gelmez diyüp Baba Şütür bu vechile gâh gam-ı devrândan hikâyet ve gâh elem-i akrândan şikâyet 'arz idicek yârândan biri taıhîn idüp eydür Baba Şütür bârcallah eger mevâ'iz ü neşâyih ise ancak olur (5) ammâ kelimâtuıuzdan şöyle fehml olunur ki 'Arab vâ'iziyle çok münâsebet kesb itmişsin anun muşâhabet ü münâsebet u kelimâtuıun te'siridür ki tarik-i Hağka sülük idüp bu kadar menzil kaı' eylemişsiz ki dimişlerdür mııra'

Nâka râ şavt-ı 'Arab sû-yi menâzil rehber est¹⁸

neşr: Baba Şütür eyitdi beli 'Arabla muşâhebetimiz bir dereceye varmışdı ki bir lahza beni görmese (10) devesi ölmüş 'Arabla dönerdi ol yâr-ı zarîf eyitdi Baba Şütür bu meşeli yerinde yâd eylemedün zirâ bir kimse toyum olsa ol vaktin herîf devesi ölmüş 'Arabla döndi dirler mübâlâğayla toyumluıkdan kinâyetdür ya'ni ol devesi ölen 'Arab deve etine nice toyum oldıysa bu daği öyle toyum olmışdur dimekdür ammâ bunda bir nükte daği vardır ki şonradan fehml olındı (15) zirâ daıkık söylersin evvel vehlede murâduıuza varılmaz böyle dimekdün murâduıuz böyle remz olmış ki 'Arab muşâhebetüıuzden maıhzûz degülmüş belki sizün yüzüıuz görmemek 'Arabun yanında büyük ganîmetmiş ol sebebden devesi ölmüş 'Arabla dönermiş diyüp ol yâr-ı zarîf Baba Şütürle biraz laııfe idüp eyitdi 'Arabdan ne dıııledüıuz ve ne öğrendüıuz Baba Şütür eyitdi birkaç âyetün tefsîrin (20) istimâ' itdük evvel bu âyet ki kavm-i Semûdla nâka-ı Şâlih

¹⁶ "Hakk'ın rahmetine aldırılmazlık etme ki aniden gazab gelir. Kendini helâk etme."

¹⁷ "Hatta onlar, deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete giremeyeceklerdir." (A'raf/40)

¹⁸ "Deve için Arab'ın sesi gidilecek menzillere(konak yerlerine) doğru kılavuzdur."

hikâyetin beyân ider ki kavluhu Te'âlâ "nâkatullahi leküm âyeten" ¹⁹ilâ âyetihî ve daği bu âyetün ma'nâsını diñledük ki kavm-i Semüd ol deveyi siñirleyüp helâk itdüklerin bildirür kavluhu Te'âlâ "fe'açaru'n-nâkate ve 'atav 'an emri rabbihim" ²⁰ilâ âyetihî ve bir daği bu âyet-i kerîmenün tefsîrini ma'lûm idindük ki nâr-ı cehennemden çıkan şerâre beyânındadır ki kavluhu Te'âlâ (25) Ke'ennehü cimâletün sufrun ²¹ya'ni ol cehennemden çıkan kığıl cimlar şaru şaru develer gibi ola diyüp Baba Şütür müfessirlik idüp "men tefessere bi re'yihî fekad kefer" ²²hadîsinden gâfil olup germiyetle nice istimâ' itmedügi âyetün tefsîrinden haber virdi andan ol yâr-ı zarîf eydür Baba Şütür bu zühhâd ki 'abbâd-ı şâhib-evrâddur bunları böyle mezemmetle kadh idicek ehl-i mu'âşeret ki her lağza 'ayşa mübâşeret (30) iderler ma'lûmdur ki anları ne resme medh idersin didi Baba Şütür ol nükte-i ta'n-âmîzi işidüp mihmâr-ı ihtiyârî elinden gidüp yine kelimâta şürû' idüp 371b (1) eyitdi mu'âşirân-ı zemâne ki mücâvirân-ı hum-ğâne olmışlardur anlarda daği hayr u bereket ve men'-i ma'kül üzere hareket kılmamışdur zîrâ ekşer ehl-i zemâne hırş u hâsed ile tolmışlardur şöyle ki birinün evinde biñ deve kurbân itseñ ol ehl-i nîrân kâvil degildür ki ceyrânından birine bir vaşîle vireler ilerü zamânda bir tañrı burağa (5) bir deve virürlermiş şimdi eger şol bir sâyil-i a'mâ gibi ki lağabına deve taşığı dirler sût'âl idüp yâ miftaħu'l-ebvâb diyü büyük gezeñ iftaħullahdan gayr cevâb gelmez eger ziyâde ibrâm u ilhâk ve tazarru' u nâliš idersen bir pâre nân-ı huşk getürürler ki mânend-i kef peşk-i râyiha-ı kefdin yenmez ve dendân-ı insân aña kâr eylemez şöyle ki bir kez bu yenmege kâbil degül bunı âdem mi yer ki deryâya birağsañ ışlanmaz (10) diseñ huşm ile deve kimi de yidügin yi diyü cevâb virürler imdi bunların gibi zât-ı hasîs mânend-i 'ayş-ı şütür küşe-i mey-ğânedi çöküp birkaç kadeh çeküp lâ-ağla cür'ayı bir birinün üzerine döküp hezâr 'usretle 'işrete âğâz itsele meclislerinde olan me'külât-ı nisyâna gülmek muhâldür zîrâ ekleh-i kâbil-lisân revğan-ı besân gibi ol meclisde nâ-yâbdur nazm

(15)Noğud u mercümeğ bâliğ u bakla
İlâhî peynirinden bizi sakla

Şoğan u şarmuşağ peynir u havyâr
Siline istirdiye midye murdâr

'üñfuvân-ı cevânide ba'zı yâr-ı zarîfle 'ayş u 'işret iderdük ki zamânun mu'âşirleri diyâr-ı musâhebetün müsâfirleri küşe mecâlisün mücâvirleri bir şöhbete bünyâd itsele meclisi fevâkihe ile ol resme zînet iderlerdi ki sultânî emrûdu ve hayvânî alma (20) ve deve dişi enârla mâl-â-mâl olurdu altun gümüş deve tabanı kadehlerle 'aşkar gözi tomlar içerlerdi şimdiki 'ehl-i 'işret

¹⁹ Ayette şöyle denilmektedir: Semüd Kavmi'ne kardeşleri Salih'i gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin ondan başka tanrınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. O da size bir mucize olarak Allah'ın şu devesidir. Onu bırakın, Allah'ın arzında yesin (içsin); ona kötülük etmeyin; sonra sizi elem verici bir azap yakalar. Ayette ilgili olarak aşağıdaki açıklama yapılmıştır: Semüd Kavmi'ne kardeşleri Salih peygamber olarak gönderilince, dediler ki "Eğer sen hakikaten bir peygamber isen dua et de şu taşın içinden bir dişi deve çıksın. O zaman senin peygamber olduğuna inanırız." Hz. Salih de dua etti, o taşdan istedikleri gibi bir deve çıkıverdi. Bu mucizeyi görenlerden bir kısmı ona iman etti, diğerleri ise kâfirliklerinde devam ettiler. Hz. Salih kavminden, deveye dokunmalarını, devenin serbestçe yiyip içip dolaşmasını istediği halde onlar deveyi, ayaklarını keserek öldürdüler. Bunun üzerine Salih Peygamber bulunduğu bölgeden hicret etti, kavmi ise şiddetli bir deprem ile helâk oldu. (A'raf /73)

²⁰ "Derken o dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler ve Rablerinin emrinden dışarı çıktılar." (A'raf /77)

²¹ "Her bir kıvılcım, sanki birer sarı deve gibidir." (Mütselât /33)

²² "Kim kendi görüşü istikametinde tefsir yaparsa kâfir olur."

geçen mühmlâtu içdüğü ekşer çipel töludur ol vaktin her meclise varup deve gibi çöküp oturmak murâd itseñ ehl-i meclis şafâlar sürüp beşâret ü sürûrla birbirine işâret idüp deve çökecek yer bulur diyü lañife iderlerdi şimdiki ehl-i 'işretün meclisine varsan ögllerinde devecük (25) bindi kavurmasının şarmusağı kokuşından âdem tıramayup kendüler lisân idündükleri balık turşusu gibi yüzleri turşu şatup inkıbâzından dudakları turşu şatup deve dudağı gibi şarkarsın dañı her birinün gözine deve dikenini gibi olup incinmeden diken üzerinde oturur gibi otursın egerçi bu zamâne halkınun şuretâ ef'âli ve akvâli ma'kül u mañbû' gibi görünür ammâ hañkikat yüzünden nazâr (30) olınsa şol mâr meşâbesindedür ki tâhiri münakkaş bâtını pür-zehr-i merdüm-keş kişi evvel nazarda n'eydüğün bilmez eger bunları kelimâta çekmekçiün ol meclisde olan balık yumurtasına 372a (1) bu nedür diyü tecâhül itseñ deve kuşu yumurtasıdır diyü cevâb virtürler eger içlerinden bir ikisi tarahhüm idüp şu derd-mend açlığınan gelmişdür koñ bir pâre çorba yisün diyü yir göstermek isteseler şaff-ı ni'âlde cümlesiniñ altı yanında yir gösterürler zîrâ hiç birisi kendüyi tabanlayup üsti yanına geçdüğine râzi degüldür (5) her biri 'ucb u kibirle bir dâbbedür ki deveden büyük hisâr kapısına şıgmaz hikâyet nitteki ol bir gözsüzi deve depmiş gözsüz görmedüğü sebebden kañiyye n'eydüğünü ma'lûm idinmeyüp hây beni şomunla uran karındaş diyü çağırurmuş bir harîf eyitmiş hey derd-mend deve gibi ne bağırursın seni deve depdi dimiş gözsüz der-mend vây böğüreyüm diyü nâleye ser-âgâz itmiş imdi (10) 'âkil oldur ki zemâne ehlinün cûd-ı şehâsından perhîz idüp bâr-ı minnetini yüklenmiye zîrâ hasisün ihsân u 'atâsı bî-garâz degüldür hikâyet nitteki ol bir A'râbî devesin yâvi kulmuş her çend ki cüst u cüy eylemiş bulunamış âñir gañabından kasem-yâd eylemiş ki deveyi bulursa bir dirheme bey' ide ittifâk deve ele girmiş A'râbî itdüğü yemîne peşimân olmuş âñir ol devenün (15) boynuna bir kedi asup deve bir dirheme ve kediyi yüz dirheme ammâ bu şartla ki birbirinden ayırup bey' itmezem dimiş bir harîf ol mahalle irüp ol gürbe gibi 'Arabun kelimâtuñ şütür-gürbe görüp eyitmiş bu şütür-i ğarîb-erzândı eger ol kılâde-gerdeninde olmayaydı nazm

Le'im eger be-şütür bahşedet 'atâ me-sitân
Ki in zi 'adet-i ehl-i hîred birün bâşed

Kılâde-i ki zi-minnet be-gerdeniş bended
Hezâr bâr zi bâr-ı şütür fezûn bâşed²³

(20) neşr Baba Şütür bu resme zemâne ehlinün hasedinden şikâyet idüp biraz dañı kılet-i fakr u fâkadan şikâyet itdi 'âlem ni'metle mâl-â-mâl olmuşken bu fakîr hücre-i gamda pây-mâl u perişân-hâl olup belâ-yı 'ayile vü 'ayyâl-ı mañkâle hicâl komamışdur didi biz eyitdük şimdi zamân-ı refâhiyyetdür her nesne keşret ü vefretinden erzen gibi erzân olmuşdur ammâ sen bârân-ı ğamdan güncşik gibi lertzân (25) olmak neden gelür diyicek Baba Şütür bir lahza deve gibi şorudup andan ıssın görmüş köpek gibi şırdup eydür 'aceb temâşâdur tuñalum birdebir aqçeye imiş aqçe olmayıcağ neyle alursın didi yârândan biri eyitdi Baba şütür senün aqçem yok diyüp fakrdan dem urduğun bana 'aceb gelür zîrâ sen bir zille-bend harîfsin hemân sende aqçe yok denizde balık yok diyicek Baba Şütür aqçesi olmadıgına kendü gibi (30) ğalîz yemin idüp andan ol yâr-ı zarîf eyitdi Baba Şütür bu fakr u fâka ki çekersin bunun sebebi nedür bilür misin eyitdi tâli'imün nüñusetidür ki gökden deve semeri 372b (1) yağarsa kuşkunı boğazıma geçmez devletlü hudâvendigâr bundayken sârvân başı bizi gözedürdi hayli huzûrumuz var idi şimdi istimâ' olmuş deveye dönüp dururuz eger Yedi kule Diz-dârı Deve Kemâl Ağa olmasa açlıktan

²³ "Alçak, pinti kişi sana deve yüküyle hediye verse alma, kabul etme. Çünkü bu akıl ehlinin adetinden çıkmak demektir. Minnetten, bir gerdanlık onun boynuna takar ki bin devenin yükünden daha fazla ağır olur."

ölürdüm her ne belâ ki çekerüz tâli'ün şe'âmetindendür hattâ oğlanken dağı şöyle (5) bed-
tâli'idüm ki büsbüyük deve gibi oğlanken benden kiçerek oğlanlarla aşık oynardum yudarlardı
aşık oynanda dağı şol bir nev'î oyun ki oğlancıklar içinde şıç kırtul dimekle ma'rûfdur ekşer
evvel oyunu oynayıp nevbet haşma dönicek Deveci Murâd bir bir avurt diyü ağzum yurlardı
zîrâ oğlancıklar bu sözi ol oyunda çok dirler ol oyunun dağı aşlı budur ki (10) aşıgun sultân
tarafı düşicek yeñer hâcib tarafı düşicek bir aşık dağı kıtar hâcible sultân ikisi bile düşicek
şıçması oldur ki yeñiltür pes benüm tâli'imün şomluğı ekşer kaş durur kaş durur da şıçurdu
haşm yudardı nice olaydı ki ben yudaydum ve dağı bed-tâli' olduğumdan ğayrı şed- aşl
ahmağdum ki oğlancıklarla bilmece meşel iderdük hiç birin bilmek vâki' olmazdı (15) bir gün
bir oğlan bir bilmece meşelin şordı ki dört lâb bir küp egri çüb yumrı top nedür didi ben
eyitdüm ki cânlu mı cânuz mı eyitdi cânludur eyitdüm yinür mi yenmez mi eyitdi yinür bizüm
evde var mı didüm eyitdi vardur fikr idüp eyitdüm bilemedüm 'âciz kalup şehri istedi
Develi'nün Karahisâr'ın virdüm kabûl eylemedi âhir Lapseki'yi alup eyitdi devedür dört lâb
ayağdudur bir küp kıarıdur (20) egri çüb boynudur ki çevğandan ğalatdur yumrı top başıdur diyüp
ol oğlan benüm hamâkatuma gülüp kendüzin bilmezler de saña selâm olsun didi şimdi ki
zamâne oğlancıkları bu mertebede zirekdür ki ellerinde meyve cinsinden bir nesne görseñ getir
saña devecik adı vireyin diyüp aldayup elinden almak murâd idinseñ bizüm kıapumuz
küçücükdür deve şıgırmaz diyü cevâb virürler (25) ol hamâkatun ve şe'âmetün sebebidür ki
şaçum şakalum gözüüm ağardı bir büsbüyük deveye beñzer nesneyi göstereşer göremezüm deve
de olursa sen anı göremezsin diyü ta'n iderler hattâ Dolaman mantarın devşirmeğe şahrâya
çıksam deve şabanı didükleri ot ki Fâriside aña şütür-ğâz dirler andan ğayrı nesne bulmazam
diyüp bu resme hamâkatından ve tâli'ün nühuşetinden (30) ve kıillet ü zilletinden şikâyet idicek
'aziz yârânlardan birisi yine Baba Şütür'i kelimâta çeküp eydür Baba Şütür bunca ma'kül ve
munca kelimât ki söylersin 373a (1) diyünce hikâyât-ı ğaribe ki rivâyet eylersin beñzer ki deryâ-
yı ma'ânide seyâhat itmışsin didi Baba Şütür eyitdi beli misâfirân Şâm u Haleb ü Hicâzla nice
def'a sefer-i Beytullah idüp hecîn develeri gibi ki anlara yel devesi dirler 'Arab beriyelerinde
gezmeğe vâki' oldı ol yâr eyitdi Baba Şütür Hicâz seferine (5) bunca def'a ki vardum geldüm
dirsin hiç bir fazîlet kesb itdün mi ki yetmiş kere hacca varan deve issin oldurmuş diyü işidirüz
diyücek Baba Şütür çok fazîlet kesb itdüm cümleden birisi itâ'at ve inkıyâdda hilmüm bir
mertebede olmışdur ki ilerü bir oğlancık bir yire da'vet itse mihmâr-ı ihtiyârımı eline virürüm
nereye dilerse yidüp alur gider hikâyet ol bir şıçan gibi geh bürdeyi (10) görmüş geh şahrâda
çılburın sürüyürek otlavup gezer şıçan deveyi göricek hırşı ğâlib olup mihmârına yapışup kendü
ini tarafına çekmiş devenün cibilleti 'adem-i muhâlefet üzre olmaduğı ecilden muşa muvâfaķat
idüp inine varmış nazar idüp görmüş bir 'aceb sūrâh ki müflisler kısesinden tenük 'aşıklar
gönünden tar muşa eyitmiş ey muhâl-endişe senün (15) sūrâhun böyle küçük benüm cettüm
böyle büyük ne benüm cettüm küçülür ve ne senün sūrâhun büyür pes benümle senün avurtunđa
şohbet ü mucâleset ne yüzden şüret bağlar dimiş beyt

Sürmedân-râ zarf-ı baħr-ı jerf kerden key-tüvân
Der-şikâf -ı müşe burden nâka râ müstenkerest ²⁴

neşr imdi kıaziye böyleyiken yine bir oğlancığa muhâlefet itmeyüp muvâfaķat iderüm ve dağı
ber-fazîlet bunı (20) kesb itdüm ki eger şâdide vü ger ğamda her ne hâlde olsam halkı dağı ol
hâlde mülâhaza iderüm hikâyet nitelim Mevlânâ Naşruddîn H'âce rahmetullahi 'aleyh bir gün
baş kıazırlarmış acırmış meger o eşnâda bir deveye yük yükledürmiş deve bağırmış Naşruddîn

²⁴ "Derin denizi sürmedana (sürme kabına) sığdırmak ne mümkün! Farenin deliğine deveyi götürmek
uygun olmayacak bir iştir."

H'âce eyitmiş 'acebâ şol derd-mend devenüñ dağı başını mı kazırlar ki güler dimiş ve bu fazilet dağı başa pesdür ki (25) bir işi tekrâr tekrâr mülâhaza idüp sonra fikr iderüm tâ neticesin fikr itmeyince işlemezum sonra bir nedâmet vâki' ola diyü hikâyet nitelî bir devecinün iki örgüçlü bir devesi varmış iki günde bir buña tuz yükledüp bâzâra götürürmüş bir gün bu devenüñ havudın alup şahrâya şalup kendü bir ağaç sâyesinde h'âba varmış deve otlayurak çıkar (30) dikenlerden gül-be-şekker gibi yiyürek deveciden biraz ırak gitmiş meger bu devenüñ bir dilkü dostı var imiş ittifâk ol dilkü ol araya irüp deveyi görüp 373b (1) ilerü gelüp anuñla muşâfâha idüp hâl ü hâtırın şorup eyitmiş yâ cemel-i hûb ne garîb arık düşüp za'îf olmışsın ki evvel bir dağa beñzerdün dimiş deve dağı deveciden şikâyet idüp eyitmiş bir zâlim-i bi-rahm şâhibüm var her gün ırak yirden ağır tuz yükün yükledür bâzâra getirüp şatar sebep (5) oldur ki ol ağır yükden gövdem yağır olup böyle ankladum diyü ol arık deve dilküye böyle cevâb viricek dilkü eyitmiş hiç bir çâre yok mudur ki bu belâdan hâlâş olup yükün bir mikdâr yiyinle dimiş deve eyitmiş bunca zamândur ki fikr iderüm hiç bir çâre bulmadum dimiş dilkü eyitmiş bu tuz götürdüğün yolda hiç şü var mıdur deve eyitmiş bir 'âli ırmağ (10) vardur ki içinden uğrayup geçerüm dilkü eyitmiş imdi hîle oldur ki ol ırmağın ortasına varduğın gibi çökese deveci seni kaldırurca hayli tuz erür yükün bir mikdâr yiyinlür bir nice def'a böyle idicek deveci dağı bilür ki bu işi yük ağırlığından idersin lâ-büdd yükün yiyinledür ağır yükden hâlâş olursın dimiş deve dilkünün (15) nasîhatı ile 'âmil olup şonunu mülâhaza itmeyüp yarındası tuz yüküyle ol ırmağa yakîn gelicek deve 'aceyleyle yürüyüp ırmağa girüp deveci devenüñ sür'atini görüp dün kuduğumun eşeri zâhir oldı diyince deve ırmağın ortasına irüp çökmüş deveci turgururca hayli tuz ermiş bir nice def'a böyle idicek deveci devenüñ hîlesini (20) bilüp bu kez tuz yirine deveye yük yükletmiş deve şuya gelüp çökicek mukayyed olmamış deve şuda vâfir eglenüp yüki şuyı ol kadar yutmuş ki devenüñ yüki kuruşuna dönüp tuz yükünden dağı ağır olmuş deveci deveyi kaldırup sürmüş deve yük altında zâr zâr inlermiş deveci eydürmüş bir nesne öğrendün çok nesne çok unudun bildüğün (25) yanılduğma yitmedi nite ola ki benüm fikrüm senün fikrinden girü kıla dimiş imdi kişi her nesnenün şonunu mülâhaza itmek gerek ki peşimân olmaya yük ağırlığından deve yıkılıp çatı ayrıldığından sonra gidermenün ne fâ'idesi var pes nâdim olıcak işi işledükden sonra peşimân olmanun ne aşısı var ve dağı ber-fazilet bunu tahşil itdüm ki nâ-cinsle (30) tuz etmek yiyüp bir şofraya el sunmazum şöyle ki bir da'vetde sevmedigüm mürâyî şüfîlerden ki ba'zî kimesne ola ben ol ta'âmdan yimezum 374a (1) segirdişüp şü hengâme nedür yoksa deveyi çerâ kubbeye mi çıkarurlar diyüp beni teferrüc iderlerdi baş açık yalın ayak ne 'aceb yürür diyü te'accüb kıluurları kuşa sedd deveye na'l olmaz diyüp Baba Şütür bu resme ba'zî muhâvere idüp tolabına el urdı bir kâğıd çıkardı nazar idüp gördük ki muşennâ hat ile (5) deve resminde bir beyt yazmışlar amma okuması hayli müşkil Baba Şütür eyitdi bunca zamândur ki bu beyti okumada 'âciz kalmışumdur hiç oğur kimseye tuş gelmedüm siz dağı görün diyüp ol kâğıdı elümüze şundu biz dağı alup mütâla'a kıluş nazar iderken nâ-gâh H'âce 'Abdu'l-kâdir-i Hatîp çıkagelüp ol hatı elümüzden alup bir lahza nazar kıluş ol beyti bilüp (10) bir hoş avâzla ser-âgâz idüp okıdı ki Mevlânâ Mu'azzî şütür evşâfında buyurmuşdur beyt

Hây-ı heyûn-ı tîz-dev andek-hûr u bisyâr-ı rev
Ez âhuvân burde girev der-püye vü der nâ-hoten ²⁵

neşr Baba Şütür ol beytün feth olmasından ve Mevlânâ 'Abdu'l-kâdir'ün şadâsından gergin deve gibi kükreyp esriyüp cûşa gelüp sem'a girüp hey hey cimâl gibi biraz (15) debreyüp

²⁵ "Amma da hızlı koşan, az yiyen, çok yol giden bir devedir. Yürümede ve koşmada ceylanlardan (daha hızlı giderek) ödülü kazanır (yani koşuda birinci gelir)."

kalgıdı na'ralar urdı şöyle ki deve çanı gibi şadâsıyla hücrenün içi dopdolu oldu yârândan biri 'Abdu'l-kâdir'e tahsin idüp eydür Mevlânâ Hâfîb bugün 'ilm-i müşîkîde şadâyla 'Abdu'l-kâdir-i şânîsin ki deveyi rakşa getürdüñ ammâ tîğ-ı tabî'atun gâyet tîz imiş ki deve tabanında kılıc şınadıñ didi bâri ol gün şeherden gıceye dek (20) Baba Şütür'ün hücrende bu resme müşâhebet eyleyüp vakt-i şâm olcağ kelîmâtu temâm idüp yârân müteferriğ oldu ve's-selâm va'lahu a'lem bi's-savâb.

KAYNAKÇA

- AYNUR, Hatice (1997); Mahremî ve Şeh-nâmesi, I. Kısım Yavuz Sultan Selim Dönemi, İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin, (Basılmamış Doçentlik Takdim Tezi) İstanbul.
- İSEN, Mustafa (1994); Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım, Ankara.
- KAVRUK, Hasan (1998); Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, M.Fuad (1986); Edebiyat Araştırmaları I, Ötüken yay. İstanbul.
- Kuranikerim ve Açıklamalı Meâli (1993); TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara.
- LEVEND, Agah Sırrı (1968), Divan Edebiyatında Hikâye I, TDAY, Belleten, 1967, Ankara. s.71-115
- LEVEND, Agah Sırrı (1985), Türk Edebiyatı Tarihi, Giriş, Atatürk Kültür, Dil ve tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1985), Divan Edebiyatında Hikâye, Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin, Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara,
- Meşa'irü's-Şuarâ or Tezkire of Âşık Çelebi (1971), Haz. G.M. Meredith-Owens, London.
- Sohrweide, Hanna(1981); Turkische Handschriften (Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 262,63; No:282.
- ÜNVER, İsmail (1993); "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", Türkoloji Dergisi, XI, Ankara.s.51-90